

Riešenie modelových situácií cezhraničných sporov o rodičovskú zodpovednosť, najmä právomoc v prípade únosov, uznávanie cudzích rozhodnutí a pod.

Seminár Justiční akademie Slovenské republiky,
Omšenie 8. a 9. dubna 2019

Marta Zavadilová a Zdeněk Kapitán

Obecný úvod a metodologické otázky

Struktura MPSaP

- mezinárodní právo soukromé – soubor norem, které určují právní režim soukromoprávních poměrů s mezinárodním prvek
- mezinárodní právo procesní – soubor právních norem, které upravují postupy při ochraně práva v soukromo-právních poměrech s mezinárodním prvek
- **MPSaP upravuje**
 1. **mezinárodní pravomoc (příslušnost) orgánů**
 2. **jakým právem se bude právní poměr řídit**
 3. **zda a za jakých podmínek je rozhodnutí (listina) uznatelná na území jiného státu**
 4. **zda a za jakých podmínek si státy poskytují právní pomoc**

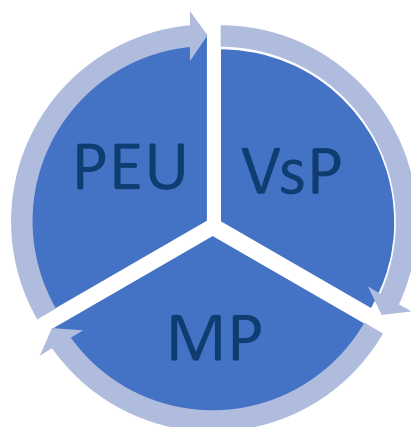
Struktura mezinárodního rodinného práva

- rodičovská (z)odpovědnost
- výživné
- osvojení
- ostatní otázky a výjimky

Vývojové tendence mezinárodního práva rodinného

- postupné prosazování kritéria obvyklého bydliště a ústup kritéria státního občanství
- kromě případů volby sudiště (prorogace) je třeba, aby existovala **objektivizovatelná vazba právního poměru ke Slovenské republice, aby byla možná „intervence“ slovenského státu a práva** (propojení s uznatelností rozhodnutí)

Slovenské právo je, když ...

Aplikační přednost

- v případě, že je **otázka regulována současně právem EU, mezinárodním právem i vnitrostátním právem**, pak se použije **v zásadě** pořadí přednosti:
 1. **právo EU**
 2. **mezinárodní právo**
 3. **vnitrostátní právo**
- výjimky z uvedeného pravidla stanoví většinou samy předpisy, o jejichž vztah se jedná; jednou z výjimek je aplikace **zásady maximální výhodnosti** (viz příklad vztahu práva EU a Schengenské smlouvy)
- pro lepší pochopení například schéma pracovně nazvané „Společenství vlastníků jednotek Světové společenství“ či „členové klubů“

Řešení (výslovně neřešených) konfliktů mezinárodních smluv

- nauka vypracovala pouze pravidla pro řešení konfliktu mezinárodních smluv; východiskem jsou principy čl. 31 až 33 Vídeňské úmluvy o smluvním právu (č. 15/1988 Sb)
- pravidla: nastane-li konflikt konvencí, pak se použije ta, která je *lex specialis*; za *lex specialis* se považuje
 - *lex posterior*
 - *přímá metoda před kolizní*
 - *dvoustranná (méněstranná) před mnohostrannou (vícestrannou)*
 - **efektivnější před méně efektivní**
- použitelnost i pro vztah unijních nástrojů a mezinárodních smluv
- *příměr s hromádkou předpisů* (viz dále), příklady ...

Metodologické zásady

- ZMPS je otloukánek a platí pro něj subsidiarita – tj. použije se jen tehdy, pokud není k dispozici „nic jiného“
- u mezinárodních smluv a unijních předpisů je třeba si hlídat rozsah věcné působnosti
- pravidla konfliktu (s výjimkami):
 - pravidla o mezinárodní příslušnosti v unijních nařízeních nahrazují pravidla v ZMPS
 - mezi členskými státy EU vylučují unijní předpisy (pozor na DK a GB) existující mezinárodní smlouvy
 - ve vztahu k nečlenským státům EU se používají mezinárodní smlouvy, existují-li

Recast nařízení Brusel IIa

Nové nařízení Brusel IIa (Recast)

- prosinec 2018: Rada EU přijala politickou dohodu
- účinnost: předběžně polovina roku 2021
- hlavní změny:
 1. pravidla pro příslušnost ve věcech rodičovské odpovědnosti:
 - volba soudu
 - postoupení příslušnosti
 - příslušnost pro souhlas s jednáním za nezletilého v dědickém řízení
 2. zdůraznění práva dítěte být slyšeno
 3. pravidla pro uznání a výkon rozhodnutí - zrušení exequatur, veřejné listiny a dohody
 4. řízení o navrácení dítěte podle HÚ o únosech – záruky, změny v nadřazujícím mechanismu, podpora dohody rodičů
 5. nová pravidla pro spolupráci – přeshraniční umístování dětí

Mezinárodní pravomoc

Nejlepší zájem dítěte

- v mezinárodním právu rodinném procesním obecně vyjádřen **blízkostí soudu dítěti, tj. obvyklým bydlištěm/pobytem**
- čas
- respekt k **participačním právům dítěte** (čl. 11 odst. 2 BIIa, recast BIIa)

13

Obvyklý pobyt dítěte

- základní a výchozí určovatel mezinárodní soudní příslušnosti (pravomoci soudů) i rozhodného práva ve věcech s **mezinárodním prvkem**
- faktický, nikoli právní pojem – **není definován**
- vodítka pro výklad v **judikatuře SDEU** i národních soudů
- státní občanství dítěte – až na „druhé koleji“

14

Kde je obvyklý pobyt dítěte?

- **tam, kde dítě skutečně žije** - místo, kde má těžiště svého života s ohledem na svůj rodinný, pracovní (školní) či sociální život
 - [A \(C 523/07\)](#)
 - NS ČR: [30 Cdo 2244/2011](#)
 - [HR \(C-512/17\)](#)
 - [Mercredi \(C-497/10\)](#) – kojenec
- **hodnotíme objektivně podle konkrétních okolností** - zejména stupeň sociálního začlenění, délka, pravidelnost pobytu
 - [OL v. PQ \(C-111/17-PPU\)](#) – dohoda rodičů před narozením dítěte, lze unést nenarozené dítě?
 - NS ČR: [21 Cdo 4909/2014](#) – neexistuje lhůta, po které by nastala domněnka založení OP
 - [W. & V. \(C-499/15\)](#) – fyzická přítomnost: ukazatel, ale ne podstatný, Soud zároveň určil i stát OP
 - [UD \(C-393/18-PPU\)](#) – fyzická přítomnost: podstatná náležitost OP
- bydlíště, trvalý pobyt – hodnotící kritéria, nikoli výluční ukazatelé obvyklého pobytu

15

Jaké právní předpisy upravují pravomoc (mezinárodní příslušnost) soudů?

[BIIa \(Brusel IIa, Brusel libis\)](#)

Nařízení Rady (ES) č. 2201/2003 ze dne 27. listopadu 2003 o příslušnosti a uznávání a výkonu rozhodnutí ve věcech manželských a ve věcech rodičovské zodpovědnosti a o zrušení nařízení (ES) č. 1347/2000

[NV \(nařízení o výživném\)](#)

Nařízení Rady (ES) č. 4/2009 ze dne 18. prosince 2008 o příslušnosti, rozhodném právu, uznávání a výkonu rozhodnutí a o spolupráci ve věcech vyživovacích povinností

[HÚ96 \(Haagská úmluva o ochraně dětí\)](#)

Úmluva o pravomoci orgánů, použitelném právu, uznávání, výkonu a spolupráci ve věcech rodičovské zodpovědnosti a opatření k ochraně dětí (Haag, 19.10.1996, č. 141/2001 Sb.m.s.)

[DS](#)

Dvustranné smlouvy o právní pomoci (CZ-SK: 209/1993 Sb., 193/1993 Zz.)

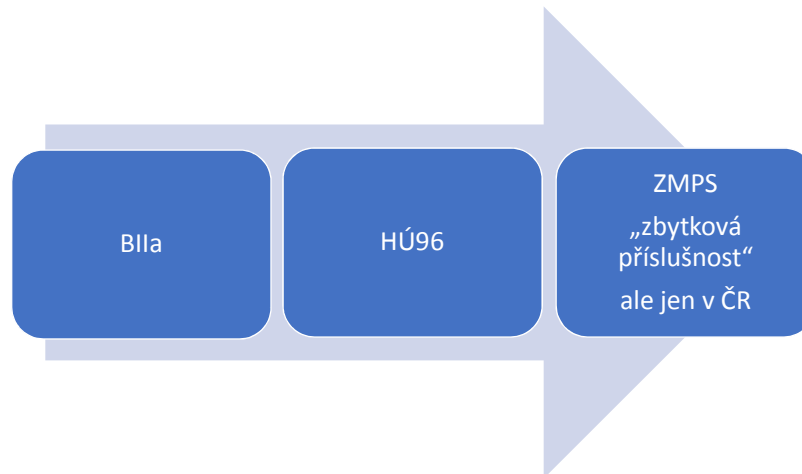
[ZMPS](#)

Zákon č. 97/1963 Zb., o mezinárodním práve súkromnom a procesnom

([Zákon č. 91/2012 Sb., o mezinárodním právu súkromém](#))

16

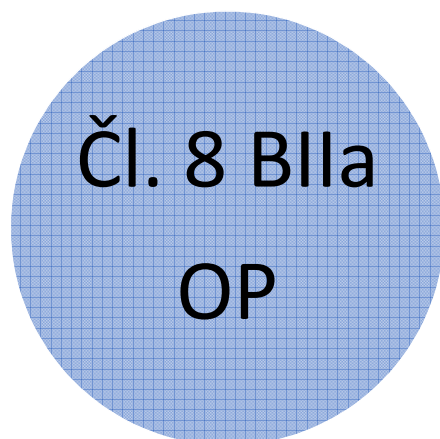
Rodičovská zodpovědnost

Rodičovská zodpovědnost – věcná působnost BIIa

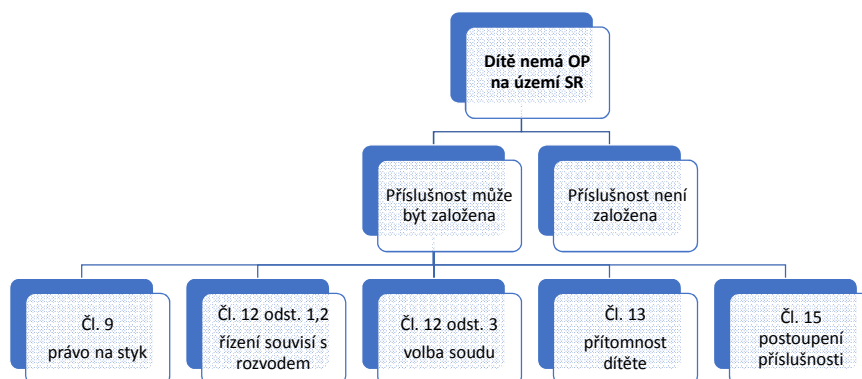
- Vyloučeno mimo jiné určení rodičovství, osvojení, výživné
- Autonomní výklad pojmů
- Judikatura SDEU:
 - C C-435/06, A C-523/07** – veřejnoprávní opatření,
 - Health Service Executive C-92/12 PPU** – dočasné umístění do léčebně-výchovného zařízení,
 - Matoušková C-404/14** – schválení právního jednání opatrovníka dítěte v dědickém řízení,
 - Gogova C-215/15** – nahrazení souhlasu rodiče k žádosti o vydání cestovního pasu dítěte
 - Valcheva C-335/17** – právo prarodiče na styk s dítětem.

Rodičovská zodpovědnost – osobní působnost, obecná příslušnost

19

Rodičovská zodpovědnost – zvláštní příslušnost (nařízení BIIa)

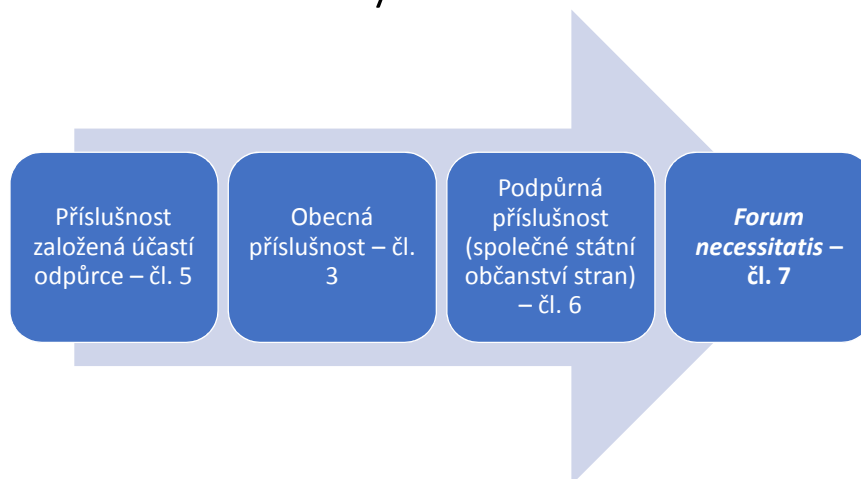
20

Rodičovská zodpovědnost – volba soudu

Čl. 12 BIIa

- V souvislosti s rozvodem (odst. 1 a 2), jako samostatné řízení (odst. 3)
C-656/13 – L. v. M.
- Výslovná, přinejmenším jednoznačná shoda mezi všemi účastníky řízení
C-656/13 – L. v. M., C-215/15 - Gogova
- Příslušnost založená volbou končí právní mocí rozhodnutí
C-436/13 – E. v. B.
- Souhlas opatrovníka účastníka neznámého pobytu příslušnost nezakládá
C-215/15 – Gogova
- Strana řízení – je-li podle vnitrostátního práva stranou státní zástupce, musí s příslušností souhlasit, nevznese-li námitku nepřislušnosti, má se za to, že souhlasí
C-565/16 – Saponaro

Výživné – pravomoc (mezinárodní příslušnost) soudu – nařízení o výživném

Výživné – obecná příslušnost – nařízení o výživném – čl. 3

23

Právo rozhodné

Typologie kolizních norem

1. kritérium: oboustranné/jednostranné
2. kritérium: kogentní/dispozitivní
3. kritérium: samostatné/nesamostatné
4. sběrná skupina (doplňují vlastnosti):
 - I. rozšiřující (vyklučující)
 - II. materializované
 - III. subsidiární

Rodičovská odpovědnost (péče, rodičovská odpovědnost, rodičovská starostlivost)

- haagská úmluva 1996 (je použitelná erga omnes dle čl. 20)
- právo použitelné při výkonu pravomoci soudu čl. 15
 - základní kritérium – lex fori
 - zvláštní kolizní kritérium – použití jiného práva s podstatným vztahem
- zvláštní úprava
 - přiznání a zánik rodičovské odpovědnosti – čl. 16
 - výkon rodičovské odpovědnosti – čl. 17; právo aktuálního obvyklého bydliště dítěte
- pozor na dvoustranné mezinárodní smlouvy

Výživné

- evropské nařízení o výživném (čl. 15) odkazuje na haagský protokol z roku 2007
- obvyklý pobyt oprávněného dle čl. 3, 4 haagského protokolu, nebo lex fori dle čl. 4 haagského protokolu
- ve výjimečném případě právo společné státní příslušnosti dle čl. 4 haagského protokolu
- pozor na (dvoustranné) mezinárodní smlouvy

Ostatní otázky práva rodinného

- zákon o mezinárodním právu soukromém
- (dvoustranné) mezinárodní smlouvy

Předběžná opatření

Východiska, praktické problémy

- mezinárodní pravomoc pro ně se posuzuje samostatně; **nejde tedy o předběžná opatření činěná soudem, který má mezinárodní příslušnost ve věci samé**
- podmínky;
 - základní kritérium je **naléhavost** předběžného opatření,
 - podpůrná kritéria – omezení na majetek a osoby na území daného státu, přípustnost podle vlastního práva
- praxe: snaha zneužívat občanství a/nebo trvalého pobytu

Judikatura

- Purrucker I C-256/09: předběžné opatření dle čl. 20 nařízení Brusel IIa nelze uznat na území jiného členského státu
- Purrucker II C-296/10: předběžné opatření dle čl. 20 nařízení Brusel IIa nezakládá překážku litispence
- A C-523/07 a Detiček C-403/08 PPU: v zásadě **nelze akceptovat** mezinárodní příslušnost pro **předběžná opatření** podle čl. 20 nařízení Brusel IIa **k úpravě styku, natož svěření do péče** (k tomu v Česku i usnesení Nejvyššího soudu ve věci sp. zn. 30 Cdo 2855/2005)

Související otázky

Přenesení příslušnosti dle čl. 15 Brusel IIa

- jedná se o výhradu „lepšího soudu“ v systému common law – soud „odkáže“ strany na sudiště, které je s ohledem na zájmy stran a předmět sporu vhodnější a sám řízení přeruší či zastaví
- úprava postoupení věci k projednání vhodněji umístěnému soudu (čl. 15):
 - a) přerušení řízení a výzva stran, aby podaly návrh k soudu jiného členského státu
 - b) žádost soudu jiného členského státu, aby převzal příslušnost
- v podmínkách nařízení Brusel IIa se očekává pozitivní úkon alespoň jedné ze stran
- **mělo by být zcela výjimečné**
- praktické otázky ...

Svěření do jiného státu dle čl. 56 Brusel IIa

- mezinárodní pravomoc se posuzuje podle čl. 8 a násl. nařízení Brusel IIa; **jedině mezinárodně pravomocnému soudu přináležejí, jak rozhodne a „zajistí“ péči o dítě**
- východisko – na území státu se ocitlo dítě cizího státního občanství bez jakékoliv péče
- oznamovací povinnost zastupitelského úřadu
- role ústředních orgánů obou dotčených států
- praktické problémy – například formulace výroku, faktické předání, překryv při předání

Uznání a výkon cizozemských rozhodnutí

Uznávání a výkon ve věcech rodičovské zodpovědnosti a výživného

- rozhodnutí, veřejné listiny, soukromé dohody (? jen vykonatelné)
- základní zásada: vzájemná důvěra
- základní podmínka pro výkon: vykonatelnost ve státě původu
- omezené důvody pro odmítnutí uznání a vykonatelnosti
- dva režimy vykonatelnosti:
 - a) prohlášení vykonatelnosti (exequatur)
 - b) přímá vykonatelnost

Prohlášení vykonatelnosti (exequatur)

Rodičovská zodpovědnost:

- BIIa: většina rozhodnutí, s výjimkou rozhodnutí o právu na styk s dítětem a zvláštní skupiny rozhodnutí navazující na únos dítěte
- HÚ96: všechna rozhodnutí

Výživné:

- NV: rozhodnutí vydaná v členském státě, který není vázán HP (UK, Dánsko)
- Luganská úmluva (Norsko, Island, Švýcarsko)

37

Přímá vykonatelnost

Rodičovská zodpovědnost:

- BIIa: rozhodnutí o právu na styk s dítětem, zvláštní skupina rozhodnutí navazující na únos dítěte (čl. 40 a násl.)

Výživné

- NV: rozhodnutí vydaná ve všech ČS s výjimkou UK a DK

38

Mezinárodní civilní únosové právo

Prameny regulace

- mezinárodní úprava:
 1. bezesmluvní reciprocita
 2. haagská únosová úmluva
 3. nařízení Brusel IIa a haagská únosová úmluva
- zvláštní úprava v čl. 11 nařízení Brusel Iia:
 - obecně ještě více ztěžuje možnost nenavrácení dítěte (záruky, slyšení opuštěného rodiče)
 - akcent rychlosti řízení
 - zvláštní úprava participace dítěte
- vnitrostátní úprava návratového řízení (§§ 123 až 134 c. m. p.)

Základní principy úpravy

- základní pojmy:
 - **protiprávní přemístění** nebo **zadržení**; protiprávnost zahrnuje dva znaky:
 - a) bylo porušeno právo péče o dítě (obsah viz i čl. 5 haagské únosové úmluvy) a současně
 - b) právo péče bylo v době přemístění či zadržení skutečně vykonáváno
 - **obvyklé bydliště** (viz samostatný slide)
 - **dítě** – **není** osoba **od** dosažení **16. roku** věku
- všechny uvedené pojmy musejí být tzv. **autonomně** vykládány, tj. nelze jim přiřazovat význam používaný ve vnitrostátním právu

Procedura navrácení

- **v zásadě platí: pokud bylo dítě protiprávně přemístěno či zadrženo, má být navraceno do místa svého obvyklého bydliště**
- navrácení se uskutečňuje:
 - a) dobrovolně
 - b) na základě žaloby o navrácení podané přímo osobou žádající o navrácení
 - c) na základě žaloby o navrácení podané prostřednictvím některého z ústředních orgánů
- rozhoduje soud v zemi, kam bylo dítě protiprávně přemístěno; žalobu lze podat v době **do 1 roku od protiprávního přemístění/zadržení**

Nenavrácení

1. pokud **nejde o protiprávní přemístění**
2. pokud dojde **ke zpětvzetí žaloby** o navrácení (například z důvodu dohody rodičů)
3. pokud soud zamítne žalobu o navrácení, protože
 - a) právo péče o dítě **nebylo vykonáváno**, nebo osoba žádající návrat s přemístěním **souhlasila**, nebo se s ním **později smířila**,
 - b) je vážné nebezpečí, že návrat by dítě vystavil **fyzické nebo duševní újmě nebo je jinak dostal do nesnesitelné situace**
4. **dítě nesouhlasí** s navrácením (po objektivizaci jeho názoru),
5. možnost státu odmítnout navrácení, pokud by to nedovolovaly jeho **základní zásady o ochraně lidských práv a základních svobod**

Důležité principy

- předmětem návratového řízení není rozhodování ve věcech výchovy a péče (výživy); soud tyto otázky nezkoumá
- po zahájení návratového řízení nelze ve státě, ve kterém se dítě nachází, zahájit řízení o úpravě péče (výživy)
- důvodů pro nenavrácení (viz výše body 3 až 5 předchozího slide) smí být využíváno výjimečně

Další vztahy návratového řízení a řízení ve věcech péče

- právo posledního slova – rozhodnutí soudu obvyklého bydliště (kterým například je uložena povinnost „únosci“ dítě navrátit do místa obvyklého bydliště) může zvrátit rozhodnutí o nenavrácení
- zvláštní pravidla pro „zachování“ příslušnosti státu obvyklého bydliště před únosem – jsou obsažena v čl. 10 nařízení Brusel IIa (viz tam)

Smírné řešení únosového případu – qui bono

- Preambule haagské únosové úmluvy:

Smluvní státy,

pevně přesvědčeny, že ve věcech péče o děti (a) mají zájmy dětí prvořadou důležitost,

přejíce si (b) chránit děti mezinárodní úpravou před škodlivými účinky jejich protiprávního přemístění nebo zadržování a (c) stanovit postupy k zajištění jejich bezodkladného návratu do státu jejich obvyklého bydliště, (d) jakož i zajistit ochranu práva styku s nimi

- Jaké je pořadí cílů (a) až (d)? Co „přednastavení“ úmluvy na navrácení dítěte (čl. 1, 7, 8 úmluvy)?

Dohoda v únosovém případě

- odpovídá cílům úmluvy
- návratové řízení je zpravidla prostředkem řešení konfliktu mezi rodiči
- návratové řízení je pro dítě traumatizující (manipulace rodiči, účast na znaleckého dokazování, samotná existence řízení aj.)
- snížení rizika medializace
- procesně-ekonomické řešení

Záruky v únosovém práva

- všeobecně se záruky v návratovém řízení používají stále více
- záruky představují legální a legitimní prostředek, jak lze dítě ochránit před negativními vlivy, jež jsou nutně spojeny s navrácením
- zásadní problém je s právní formou záruk a s jejich vykonatelností
- role soudu obvyklého bydliště při spolupráci s realizací záruk

Příklady obsahu záruk

- zajištění udržitelných podmínek výživy a bydlení únosce v případě návratu
- úprava podmínek návratu, případně styku
- hrazení nákladů na realizaci styku
- ochrana únosce před nebezpečím iniciace trestního stíhání únosce subjektivním úkonem osoby, která byla únosem zkrácena

Děkujeme za pozornost.